

MARIO MERZ

NUMBERS ARE PREHISTORIC

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

22 Οκτωβρίου 2015 – 31 Ιανουαρίου 2016

Κείμενο επιμελητή

Ο τίτλος αυτής της έκθεσης είναι μια φράση από το βιβλίο του Mario Merz, *I want to Make a Book Right Now* (1989): «I numeri sono preistorici». Η δήλωση αντανακλά την επιμονή που κινητοποιούσε τον καλλιτέχνη και την απόλυτη αφοσίωση και προσήλωσή του στην τέχνη, την πολιτική, τη ζωή.

«Οι αριθμοί είναι προϊστορικοί» σημαίνει ότι οι αριθμοί προϋπήρχαν της ιστορίας κι εξελίσσονται αενάως παράλληλα με τη γη και το σύμπαν. Το έργο του Merz διερευνά τη φύση ως μια πανίσχυρη, πληθωρική, διαρκώς διευρυνόμενη δύναμη που αναπτύσσεται κατά τη λογική ακολουθία που συνέλαβε ο Ιταλός μαθηματικός Λεονάρντο Φιμπονάτσι (περ.1175-περ.1240). Γεννημένος στην Πίζα, σπούδασε μαθηματικά στη Βόρεια Αφρική και εισήγαγε το δεκαδικό σύστημα στην Ευρώπη. Επίσης, μελέτησε τα μοντέλα ανάπτυξης της φύσης κι έλυσε ένα πρόβλημα σχετικά με την αύξηση του πληθυσμού των κουνελιών με αυτό που έγινε γνωστό στο δυτικό κόσμο ως η Ακολουθία Φιμπονάτσι – 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144, 233 – στην οποία κάθε αριθμός είναι το άθροισμα των δυο προηγούμενων. Οπτικά βρίσκει την καλύτερη έκφρασή της στην ελικοειδή σπείρα, μια εικόνα που επανέρχεται στο έργο του Merz και την οποία συχνά αντιλείπει απευθείας από τη φύση με τη μορφή ενός όστρακου σαλιγκαριού. Κεντρική θέση στο έργο του καλλιτέχνη κατέχει η πεποίθησή του ότι η φύση υπερισχύει των πάντων και οι νόμοι της, την ίδια στιγμή στυγνοί και μεγαλειώδεις, ελέγχουν ολοκληρωτικά την ανθρώπινη δραστηριότητα, από τα ζητήματα της επιβίωσης (όπως στο ιγκλού) μέχρι την κοινωνική αλληλεπίδραση και την πολιτική δράση.

Η έκθεση *Οι αριθμοί είναι προϊστορικοί* αγγίζει ποικίλες σημαίνουσες πλευρές του έργου του Merz. Ένα μεγάλο μέρος της είναι αφιερωμένο στα γραπτά του, που παρουσιάζονται ως μια ολοκληρωμένη καλλιτεχνική πρόταση. Εν μέρει ποίηση, εν μέρει μανιφέστο, τα κείμενα του Merz –στα οποία αναλύει τις θεωρίες του περί τέχνης, φύσης και πολιτικής με ελεύθερη συνειδησιακή ροή– καλύπτουν σημαντικό μέρος του έργου του. Μερικά από τα γραπτά του εμφανίστηκαν στο εμβληματικό *I Want to Make a Book Right Now*. Σ' αυτή την έκθεση παρουσιάζουμε υλικό που δεν έχει εκτεθεί ποτέ ξανά, το οποίο ακροπατεί σε μια λεπτή γραμμή μεταξύ οπτικής και γραπτής έκφρασης. Πάντοτε περικλείοντας διαφορετικά επίπεδα του συνειδητού με ύφος δυναμικό, ο Merz θέτει επί τάπητος με το δικό του τρόπο τα θεμελιώδη ζητήματα της τέχνης του, χρησιμοποιώντας γραμμές, αριθμούς και τη δύναμη των λέξεων.

Η έκθεση ξεκινά στο ισόγειο με το *Igloo con albero* (1969), μια εμβληματική φόρμα που επανέρχεται στο έργο του καλλιτέχνη κι αντιπροσωπεύει την ενασχόλησή του με τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες: καταφύγιο, τροφή και ουσιαστική σχέση με τη φύση. Για τον Merz η επαφή με τη φύση σημαίνει να έρχεσαι αντιμέτωπος με το Υψηλό, πέραν της σφαίρας του Ωραίου. Με τα λόγια του Edmund Burke: «Οτιδήποτε, με οποιοδήποτε τρόπο, διεγείρει την ιδέα του πόνου και του κινδύνου... Οτιδήποτε είναι καθ' οιονδήποτε τρόπο τρομερό ή μετέρχεται τρομερά αντικείμενα, είτε λειτουργεί με τρόπο που προσιδιάζει στον τρόπο» (*A Philosophical Inquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful*, 1757). Πολύ περισσότερο από τον τρόπο, είναι ένα συναίσθημα φυσικής και πνευματικής ανάτασης που εκφράζει μέσα από το έργο του ο Merz.

Στην επόμενη αίθουσα, το *Foresta con video sul sentiero* (1995) μου φέρνει στο νου τη σύγκρουση μεταξύ φύσης κι αρχαϊκής κοινωνίας στο αγροτικό Πεδεμόντιο. Ακόμη θυμάμαι, παιδί τότε στο Τορίνο της δεκαετίας του 1950, άντρες και γυναίκες να

κουβαλούν στους ώμους τους θεόρατα δεμάτια με κλαδιά φωνάζοντας «Fasce!» για να πουλήσουν ό,τι είχαν περισυλλέξει στα δάση ως προσάναμμα για τις σόμπες και τα τζάκια. Το φορτίο έμοιαζε αβάσταχτο, όπως και το ταξίδι μέχρι την πόλη για τους γηραιότερους που μετέφεραν τα δεμάτια, ενώ οι νέοι έμεναν πίσω να δουλέψουν στα χωράφια. Αυτή η εγκατάσταση υπενθυμίζει με τον πιο έντονο τρόπο πώς η πολιτική συνυφαίνεται με τους ίδιους τους κύκλους της ζωής και της φύσης. Το βίντεο (που χρονολογείται από το 1970) δείχνει τον Merz να σχεδιάζει μια σπείρα, ένας υπαινιγμός για την καρτερική ανάπτυξη του ταπεινού πλάσματος (μια σημαντική πηγή πρωτεΐνης στην αγροτική Ιταλία ακόμη και μετά τον πόλεμο), αλλά και μια μεταφορά για την ανάπτυξη στη φύση, τα μαθηματικά και την κοινωνική σφαίρα.

Στον πρώτο όροφο, η ζωγραφιά *Senza Titolo* (1981), που αναπαριστά ένα λιοντάρι κι έναν κώνο, και το έργο με νέον *Pittore in Africa* («Ζωγράφος στην Αφρική») υπενθυμίζουν την εγγύτητα της τέχνης με τις αρχέγονες φόρμες, ειδικότερα στην Αφρική, το γενέθλιο τόπο του ανθρώπινου είδους αλλά και μια ήπειρο που ανακαλεί την εικόνα μιας άγριας, ακαλίωτης φύσης. Η επιγραφή από νέον *Sciopero Generale* (1970) θυμίζει μια «ανεξέλεγκτη» κοινωνική εξέγερση, συνδέοντας την καλλιτεχνία με τον πολιτικό ακτιβισμό: *Sciopero generale azione politica relativa proclamata relativamente all'arte* («Γενική απεργία διακήρυξη σχετικής πολιτικής δράσης σχετικά με την τέχνη»). Η έκθεση τελειώνει με το *Una somma reale è una somma di gente* (1972), έργο που πραγματώθηκε στην καντίνα ενός εργοστασίου συνδέοντας το θέμα της επιβίωσης (τροφή), με κοινωνικά ζητήματα (η απροσδιοριστως απεριόριστη ανάπτυξη του προλεταριάτου) και την ακολουθία των αριθμών που χαρτογραφούν την οργανική ανάπτυξη στη φύση.

Τα έργα σε χαρτί που συνοδεύουν τις εγκαταστάσεις σε όλα τα επίπεδα, μαζί με τα πρωτότυπα χειρόγραφα μερικών γραπτών και σχεδίων στις προθήκες, διατρανώνουν τη μαεστρία του Merz τόσο ως ζωγράφου όσο και ως συγγραφέα. Καλύπτοντας το διάστημα μεταξύ 1973 και 1990, μαρτυρούν την ακλόνητη επιδίωξη του καλλιτέχνη να αντιδρά άμεσα με το σωστότερο τρόπο στο χείμαρρο των σκέψεών του όσο και στη ρευστότητα που χαρακτήριζε την Ιταλία στο δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα.

Ένα ιστορικό ανέκδοτο

Ο Τ. Σ. Έλιοτ έγραψε: «Εθνική ή Εβραϊκή / Ω εσύ που γυρίζεις το τιμόνι κοιτάζοντας προς τον αγέρα, / Στοχάσου το Φληβά, που ήταν κάποτες όμορφος κι απηλός σαν εσένα» (Η έρμηη χώρα, Μέρος IV: «Θάνατος από πνιγμό», μετάφραση: Γ. Σεφέρης, Ίκαρος 1997).

Πριν από σαράντα περίπου χρόνια ένας έμπορος τέχνης από το Τορίνο, ο Μάριο Τ., μου είπε ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1950, είχε προσκαλέσει έναν νεότατο Merz, στα είκοσί του τότε, να κάνει έκθεση στην γκαλερί του. Ο καλλιτέχνης ανταποκρίθηκε θετικά αλλά επέμεινε ότι κανείς (συμπεριλαμβανομένου και του εμπόρου) δεν μπορούσε να επισκεφτεί το εργαστήριό του τους μήνες πριν την έκθεση. Μια βδομάδα πριν τα εγκαίνια, ο Merz εμφανίστηκε στην γκαλερί στη Via Viotti με έναν μονάχα πίνακα, μεγάλο σχεδόν όσο και ο ίδιος ο πανύψηλος καλλιτέχνης, με πολύ πάστα στην επιφάνειά του. Όταν ο Μάριο Τ. τον ρώτησε γιατί είχε φέρει μονάχα μια ζωγραφιά για την έκθεση, ο Merz απάντησε ότι στην πραγματικότητα ο μουσαμάς περιείχε επτά ζωγραφιές, τη μια πάνω στην άλλη. Η έκθεση δεν έγινε ποτέ μάλιστα, ο έμπορος τέχνης έμοιαζε ακόμη εκνευρισμένος όταν μου διηγούνταν την ιστορία. (Πιθανότητα όπως κι ο ίδιος ο Merz, που όπως έλεγε για τον εαυτό του, ήταν «εκνευριστικά νευρικός»).

Αυτό μου φέρνει στο μυαλό δυο σκέψεις: Η πρώτη είναι ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, ο Merz είχε ενστερνιστεί την άποψη της παραγωγικής δύναμης της τέχνης – μια ζωγραφιά οδηγεί σε μίαν άλλη, και η επόμενη σε μια νέα, κ.ο.κ. Και η δεύτερη σκέψη, ότι στο μυαλό του ο πλουτισμός ενός έργου τέχνης βρισκόταν ήδη ασυνείδητα στην Ακολουθία Φιμπονάτσι: $1+1+2+3=7$.

Ο Mario Merz (1925-2003) γεννήθηκε και πέθανε στο Μιλάνο. Πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στο Τορίνο.

Paolo Colombo
Επιμελητής

Πληροφορίες Έκθεσης

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης
Μέγαρο Σταθάτου
Βασιλίσσης Σοφίας και Ηροδότου 1, Αθήνα 10674

Διάρκεια: 22 Οκτωβρίου 2015 – 31 Ιανουαρίου 2016

Ώρες λειτουργίας:
Δευτέρα – Τετάρτη – Παρασκευή – Σάββατο 10:00 – 17:00
Πέμπτη 10:00 – 20:00
Κυριακή 11:00 – 17:00
Τρίτη κλειστά